Onderweg Torens

Wie heeft de scheefste?

De toren van Bedum, in Groningen, is schever dan die in Pisa. Rechtzetten is geen probleem, maar dan blijven de toeristen weg. Probeer het zelf: 'Ga met je buik tegen de toren staan en kijk omhoog.' door **Wil Thijssen**

Zijn aanvraag werd onlangs afgewezen: het World Guinness Book of Records erkent de kerktoren van burgemeester Jürgen Linkenbach in het Duitse Dausenau niet als scheefste ter wereld. De reden: het zou een ruïne zijn, de kerk wordt al jaren niet meer gebruikt en 'er groeien grassprietjes door de muren', aldus het juryrapport.

De burgemeester was 'zeer, zeer teleurgesteld'. In Duitsland woedt sinds enige tijd een felle discussie over de vraag of de 27,3 meter hoge toren van het noord-Duitse Suurhusen daadwerkelijk de scheefste ter wereld is, met een helling van 5,19 graden boven het aardoppervlak. 'De onze hangt 5,24 graden uit het lood, en is dus feitelijk veel schever', aldus Linkenbach deze week in *Der Spiegel*.

Scheve torens zijn een attractie voor toeristen en een kopzorg voor monumentenbeheerders. De toren van Pisa (uit 1173, ruim 55 meter hoog) is de afgelopen jaren voor 28 miljoen euro gerestaureerd omdat het risico van omvallen te groot werd. Dat had veel goedkoper gekund en de restaurateurs hadden hem met gemak helemaal recht kunnen zetten, maar dan komen er geen toeristen meer, luidde de vrees van het stadsbestuur. Hij is 44 centimeter rechtop getrokken en maakt nog steeds een hoek van 3,9 graden.

Een gevolg van die restauratie is dat de klokketoren van de Walfriduskerk in het Groningse Bedum nu veel schever staat dan zijn Italiaanse evenknie. De Walfridustoren, de scheefste van Nederland, hangt 4,18 graden (2,61 meter) uit het lood. 'Ik wil het je fysiek laten voelen', zegt voormalig landmeter Jakob van Dijk, die de scheefstand heeft gemeten. 'Ga met je buik tegen de toren staan en met je tenen tegen de muur, en kijk dan omhoog. Ik hou je vast.'

Een lichte misselijkheid bewijst dat de toren bepaald niet recht staat, wat op het blote oog overigens ook moeiteloos was te zien – vergeleken met de loodrechte toren van de gereformeerde kerk aan de Grotestraat, even verderop, lijkt het alsof de 'Schaive van Walfridus' elk moment kan omvallen.

Binnen is het nog veel gekker. De muren staan schuin en de houten vloeren op de verdiepingen lopen scheef af, waardoor het bezoek voelt als lopen over een hellend scheepsdek op een ruige zee. De fundering bestaat uit klei en puin dat met twaalf ossenhuiden werd bedekt om te verhinderen dat het grondwater omhoog kwam. Dat mocht niet baten; in de loop der eeuwen zijn er steunberen tegenaan gebouwd en de toren is in de jaren '50 opnieuw gefundeerd om verdere verzakking te voorkomen – voor de Bedummers die aan de westzijde van het kerkplein wonen lag al jaren een evacuatieplan klaar.

De Walfriduskerk, met zijn gotische bouwstijl, romaanse elementen en scheefgezakte toren van tufsteen, is mooi van lelijkheid, stelt Van Dijk. Hoe schever de toren, hoe aantrekkelijker het bouwwerk. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed telt Nederland enkele tientallen scheve torens. 'Alleen al hier in Groningen zijn dat er zeven of acht', zegt bouwkundige Henk Wiegman van de rijksdienst. Vooral oude kerktorens verzakken, omdat de kennis van de bodemlagen en de draagkracht ervan, in vroeger eeuwen tekortschoot. 'Turf bijvoorbeeld krimpt als de waterstand daalt', stelt Wiegman. Om die reden leunen tegen sommige torens, als die van Kantens en Bierum, forse steunberen, een houtjetouwtje-oplossing die dateert uit de tijd toen funderen met een betonplaat technisch nog niet mogelijk was.

Omdat cijfers over de scheefstand van torens onbetrouwbaar zijn – sommige blijven verzakken – wordt ook in Nederland weleens getwijfeld aan het record van de Schaive van Bedum. De toren van het Friese Miedum staat nóg schever, erkent landmeetkundige Jakob van Dijk. 'Maar die is slechts 14 meter hoog. Kijk, dat noem ik geen toren.'

De Walfriduskerk is van half mei tot en met september 's zaterdags te bezichtigen van 14.00 tot 16.00 uur. De toren is uit veiligheidsredenen niet toegankelijk voor publiek. www.hervormdbedum.nl/historie

Walfridus

De Walfriduskerk is genoemd naar de heilige die rond het jaar 1000, samen met zijn zoon Radfridus tijdens een voettocht naar de Martinikerk in Groningen door de Noormannen werd vermoord. Walfridus was een vrome Bedumse boer die veel aanzien genoot. Hij zou zijn begraven op de plek waar nu de scheve toren staat. Met behulp van Google Earth heeft voormalig landmeter Jakob van Dijk oude kerkepaden en de route van Walfridus en zijn zoon naar Groningen in kaart gebracht. Hij baseerde er drie voettochten op langs molens, historisch religieus erfgoed en de Hunze, die door de wandelbond KNWB als officiële wandeltocht zijn erkend.
www.walfridusvoettocht.nl
www.toerismegroningen.nl

Ook scheef

Nederland heeft meer dan veertig torens die (een beetje) uit het lood staan. Bij onder meer de volgende torens is dat op het blote oog te zien:
Oude Kerk in Delft
Grote Kerk in Dordrecht
Oldehove in Leeuwarden
Martinitoren in Groningen

Scheve torens

De scheefste, de bekendste en de Walfriduskerk in Bedum

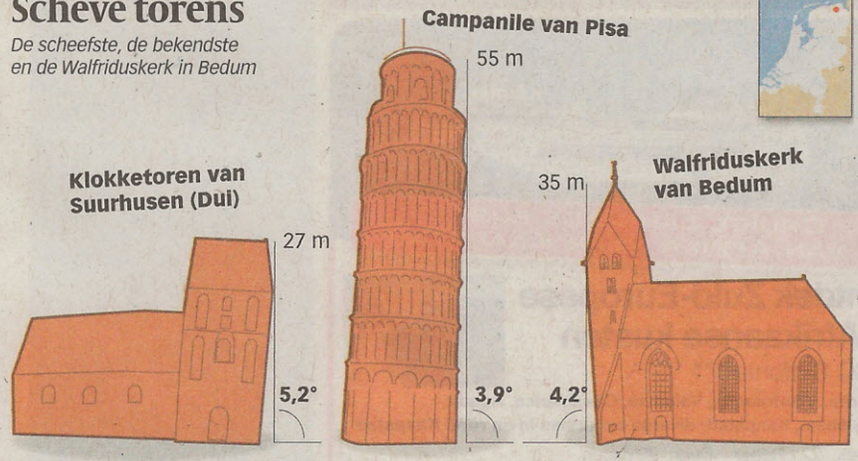

040611 © de Volkskrant - eda

De scheve toren van Bedum. Foto Marcel van den Bergh/de Volkskrant